

15. Kaminka A. I. Vtoraja Gosudarstvennaja duma / A. I. Kaminka, V. D. Nabokov. – SPb., 1907. – 37 s.
16. Kaufman A. A. Agrarnyj vopros / Kaufman A. A. // Pervaja Gosudarstvennaja Duma. – SPb., 1907. – Vyp.3. – 112 s.
17. Kizevetter A. A. Vtoraja Gosudarstvennaja duma / A. A. Kizevetter // Russkaja mysl'. – 1907. – № 7. – S. 12–17.
18. Kovalevskij M. M. Dejstvitel'naja priroda Gosudarstvennoj dumy / M. M. Kovalevskij. – Har'kov, 1905. – 27 s.
19. Kovalevskij M. M. Uchenie o lichnyh pravah / M. M. Kovalevskij. – M., 1905. – 25 s.
20. Kovalevskij M. M. Russkaja konstitucija. T.2. Izbirateľnoe pravo: Oчерk / M. M. Kovalevskij. – SPb., 1906. – 165 s.
21. Kokoshkin F. Oblastnaja avtonomija i edinstvo Rossii / F. Kokoshkin. – M., 1906. – 38 s.
22. Kokoshkin F. F. Ob osnovanii zhelatel'noj organizacii narodnogo predstavitel'stva v Rossii / Kokoshkin F. F. – SPb., 1906. – 26 s.
23. Kokoshkin F. F. Itogi vyborov i perspektivy budushhego / Kokoshkin F. F. // Russkie vedomosti. – 1907. – № 241.
24. Kokoshkin F. F. K voprosu o reforme Senata / F. F. Kokoshkin. – M., 1908. – 23 s.
25. Kokoshkin F. F. O predsedatel'skoj vlasti v tretej Dume / F. F. Kokoshkin // Russkie vedomosti. – 1908. – № 256.
26. Kokoshkin F. F. Gosudarstvennaja duma i Senat / F. F. Kokoshkin // Russkie vedomosti. – 1909. – № 230.
27. Kokoshkin F. F. Vopros o mestnoj avtonomii v Rossii i na Zapade / F. F. Kokoshkin // Russkie vedomosti. – 1911. – № 120.
28. Kokoshkin F. F. Liberalizm i nacionalizm / F. F. Kokoshkin // Russkie vedomosti. – 1914. – № 259.
29. Kornilov A. A. Parlamentskij blok / A. A. Kornilov. – M., 1915. – 64 s.
30. Miljukov P. N. Otnoshenie krest'jan i rabochih k vyboram / P. N. Miljukov // God bor'by: Polit. hronika: 1905–1907 gg. – SPb.: tip. t-va "Obshhestv. pol'za", 1907. – S. 65–73.
31. Miljukov P. N. God bor'by: Polit. hronika: 1905–1907 gg. / P. N. Miljukov. – SPb.: tip. t-va "Obshhestv. pol'za", 1907. – 550 s.
32. Miljukov P. N. Vtoraja Duma: Publicisticheskaja hronika, 1907 / P. N. Miljukov. – SPb.: tip. t-va "Obshhestv. pol'za", 1907. – 302 s.
33. Miljukov P. N. Tri popytki / P. N. Miljukov. – Parizh, 1921. – 125 s.
34. Muromcev S. A. Budushhee Dumy. Stat'i i rechi. Vyp. V / S. A. Muromcev. – M., 1910. – 48 s.
35. Muromcev S. A. Zakonodatel'stvo 1909 g. Stat'i i rechi. Vyp. V / S. A. Muromcev. – M., 1910. – 58 s.
36. Muskatbit F. Pervyj russkij parlament (Izbirateľnaja kompanija i ejo itogi) / [S predisl. A. S. Izgoeva] / F. Muskatbit. – Odessa: Tip. Shutaka, 1906. – 88 s.
37. Novgorodcev P. I. Zakonodatel'naja dejatel'nost' Gosudarstvennoj dumy / Novgorodcev P. I. // Pervaja Gosudarstvennaja duma. – SPb., 1907. – Vyp.2. – S. 63.
38. Obninskij V. P. Letopis' russkoj revoljucii. T.3. Duma i revoljucija / Obninskij V. P. – M., 1907. – 245 s.
39. Obninskij V. Pervye shagi russkogo avtonomizma / V. Obninskij // Ukrainskaja zhizn'. – 1913. – № 4. – S. 14–22.
40. Pilenko A. Russkie parlamentskie precedenty. Porjadok deloproizvodstva v Gosudarstvennoj dume / A. Pilenko. – SPb.: Tip. "Obshhestv. pol'za", 1907–1908. – Vyp.1–2. – 304 s.
41. Rykachev A. M. Vopros ob otmene smertnoj kazni v Gosudarstvennoj dume / M. V. Rykachev. – SPb., 1906. – 22 s.
42. Struve P. B. Idei i politika v sovremennoj Rossii / P. B. Struve. – M., 1906. – 35 s.
43. Struve P. Rabochie i konstitucionno-demokraticeskaja partija / P. Struve // Vestnik partij narodnoj svobody. – 1906. – № 4. – S. 201–211.
44. Struve P. Samoderzhavie i zemstvo / P. Struve. – SPb., 1906. – 22 s.
45. Struve P. B. Patriotika: Rossija. Rodina. Chuzhбина / Sost. A. V. Hashkovskij / P. B. Struve. – SPb.: Rus. hristianskij gumm. in-t, 2000. – 349 s.
46. Struve P. Razмышlenija o russkoj revoljucii / P. Struve. – Sofija, 1921. – 112 s.
47. Fal'borg G. A. Vseobshhee obrazovanie v Rossii / G. A. Fal'borg. – M., 1908. – 27 s.
48. Citron A. 72 dnja pervogo Russkogo parlamenta / A. Citron. – SPb.: Knigoizd-vo Baum, 1906. – 165 s.
49. Citron A. 103 dnja Vtoroj Dumy / A. Citron. – SPb.: Dum.

Tribuna, 1907. – 188 s.

50. Shingarev A. I. Zakonodatel'naja iniciativa chlenov Gosudarstvennoj dumy i Gosudarstvennogo soveta / A. I. Shingarev // Russkaja mysl'. – 1912. – № 11–12. – S. 12–19.

51. Jashhnskij I. V. Vyborny komissij v Gosudarstvennoj dume / Jashhnskij I. V. // Pravo. – 1907. – № 21–22. – S. 18–27.

**Zolotarev V. S.**, Ph.D. associate professor Ukrainian geography at Kharkiv National Automobile and Highway University (Ukraine, Kharkiv), zolvist@i.ua

#### Pre-revolutionary historiography of the Constitutional Democratic Party of Russia (1905–1917)

We study the historiography of the Constitutional Democratic Party of Russia in the pre-Soviet period (1905–1917). Attention is focused on the analysis of the important sources of the history of formation and development of the Cadet Party. Many sources and party documents were written by cadets, including famous Russian historians. In addition, at this time was important parliamentary politics Cadets in the State Duma, including their legislative activity in it. Exactly this group of sources has attracted the attention of the author.

**Keywords:** Constitutional Democratic Party, the Cadets, the Russian Empire, the State Duma, liberalism, conservatism.

**Золотарёв В. С.**, кандидат исторических наук, доцент кафедры украиноведения, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет (Украина, Харьков), zolvist@i.ua

#### Дореволюционная историография деятельности Конституционно-демократической партии России (1905–1917 гг.)

Исследуется историография Конституционно-демократической партии России в дореволюционный период (1905–1917 гг.). Внимание автора было сосредоточено на анализе важнейших источников по истории становления и развития партии кадетов. Авторами многих источников и партийных документов были кадеты, среди которых много известных российских историков. Кроме этого, важное значение имела парламентская политика кадетов в Государственной Думе, особенно их законодательская деятельность в ней. Именно эта группа источников и стала предметом исследования.

**Ключевые слова:** Конституционно-демократическая партия, кадеты, Российская империя, Государственная Дума, либерализм, консерватизм.

\* \* \*

УДК 94(470+571)

**Ліхачова О. Є.**

кандидат історичних наук, доцент кафедри  
всесвітньої історії і методології науки,  
Південноукраїнський національний педагогічний  
університет ім. К. Д. Ушинського  
(Україна, Одеса), dagazdagaz@ Rambler.ru

#### О. І. ГЕОРГІЄВСЬКИЙ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ГАЛЛІЇ

Аналізуються історичні погляди О. І. Георгієвського – викладача Рішельєвського ліцею, науковця, публіциста та реформатора системи освіти 60–80 рр. XIX ст. у Російській імперії. Розглядається його внесок у дослідження галльської цивілізації в епоху завоювання цих територій Римом. Метою статті є – з'ясування історичних поглядів О. І. Георгієвського на проблеми розвитку Галії, які були викладені у його роботі "Галлія у епоху Кайя Юлія Цезаря". З'ясовано, що у головній історичній праці О. І. Георгієвського під назвою "Галлія у епоху Кайя Юлія Цезаря" відбилися погляди автора щодо широкого кола проблем соціально-економічного, політичного і культурного розвитку галльського суспільства. Автор представив комплексну картину розвитку Галії. Незважаючи на той факт, що деякі твердження цієї роботи не витримали випробування часом, основні її положення залишаються актуальними і сьогодні.

**Ключові слова:** Галлія, Рим, Гай Юлій Цезар, історичне дослідження.

Аналіз історичної літератури, у якій згадується наукова спадщина О. І. Георгієвського, надає можливості зазначити той факт, що існуючі дослідження з цієї проблеми вкрай нечисленні і фрагментарні. У дореволюційній російській історіографії основна частина досліджень згадує про державну службу О. І. Георгієвського у міністерстві народної освіти. Так, у "Історичному огляді діяльності міністерства народної освіти" що склав

С. В. Рождественський, висвітлено діяльність О. І. Георгієвського в якості голови Вченого комітету МНП, участь у роботі різних комісій, особливо підкреслена його роль у розробці та становленні системи класичної і реальної освіти. Питання про роль О. І. Георгієвського у справі реформування середньої освіти та впровадження в її основу класичних наук у контексті вивчення реформ 60–х – поч. 70–х рр. XIX ст. досліджено у І. О. Алешинцева в книзі “Історія гімназійної освіти в Росії (XVIII–XIX ст.)” [1], а також в узагальнюючій роботі Є. К. Шмідта під назвою “Історія середніх навчальних закладів у Росії” [13, с. 546].

У радянській історіографії також найбільш численними є дослідження, котрі розглядали діяльність О. І. Георгієвського в контексті історії розвитку народної освіти в Російській імперії в другій половині XIX ст. Такими є робота Ш. І. Ганеліна “Нариси з історії середньої школи в Росії” [3, с. 10], монографія В. З. Смирнова під назвою “Реформа початкової і середньої школи в 60–ті рр. XIX століття” [9], робота Е. Д. Дніпрова під назвою “Самодержавство і народна освіта в пореформеній Росії” [5, с. 83]. Разом з тим, вкрай рідко в радянській історіографії можна зустріти характеристику творчої роботи О. І. Георгієвського як історика. Одним з перших відзначив цю сторону його діяльності дослідник В. Бузескул. У своїй праці під назвою “Загальна історія та її представники в Росії в кінці XIX – початку XX ст.” він позитивно оцінив книгу О. І. Георгієвського “Галли у епоху Кайя Ю. Цезаря”. З жalem автор констатував той факт, що О. І. Георгієвський “залишив наукові заняття” для державної служби. При цьому В. Бузескул відзначив швидкий кар’єрний зріст О. І. Георгієвського, називаючи його “дуже впливовою постаттю в міністерстві народної просвіти 70–х – перш. пол. 80–х рр. XIX ст.” [2, с. 195]. У монографії М. Широкової “Давні кельти” також розглядалося наукове значення книги О. І. Георгієвського “Галли в епоху Кайя Ю. Цезаря”. Автор, віддаючи належне цій праці з точки зору історії вивчення кельтської проблематики, тим не менш піддала критиці працю О. І. Георгієвського за надмірну довіру до письмових джерел і ігнорування археологічних матеріалів [11, с. 27].

В останні часи вітчизняна історична наука звернулася до інтелектуальної спадщини О. І. Георгієвського. Г. М. Казакевич, автор першої української монографії, присвяченої вивченню кельтів, під назвою “Кельти: традиційна культура та соціальні інститути”, неодноразово посилається на книгу О. І. Георгієвського “Галли у епоху Кайя Ю. Цезаря”. При цьому Г. М. Казакевич вважає багато які з тверджень О. І. Георгієвського науково вагомими і сьогодні [7].

Отже, метою статті є аналіз основних положень монографії О. І. Георгієвського “Галли в епоху Кайя Ю. Цезаря”, дослідження його поглядів на проблему розвитку галльської цивілізації. Також, стаття має на меті визначення впливу історичного дослідження О. І. Георгієвського на подальшу наукову розробку цієї теми.

О. І. Георгієвський починає серйозно працювати над проблемами історії Галії, які складають тему його

дисертації з 1860 р. Необхідно підкреслити, що вже в цей період історичні погляди, активна громадянська позиція О. І. Георгієвського, а головне, вміння глибоко і ґрунтовно аналізувати складні і багатогранні історичні та соціально–економічні проблеми, дозволили колегам оцінити його високий професійний рівень. 22 лютого 1858 р. О. І. Георгієвський був обраний почесним членом Одеського товариства історії та старожитностей [8, с. 393].

У цей період дирекція Рішельєвського ліцею прийняла рішення про “видачу ад’юнкту ліцею О. І. Георгієвському грошової допомоги (400 рублів) на поїздки до Москви для складання в тамтешньому університеті іспиту на ступінь Магістра, а також для надрукування і захищення дисертації” [10, арк. 4]. Однак дисертація була захищена їм тільки в 1865 р., коли О. І. Георгієвський назавжди покинув Одесу і вже майже 3 роки співпрацював з “Московськими відомостями” Ф. І. Тютчев 5 листопада 1865 р. привітав О. І. Георгієвського з захистом [6, с. 154]. У цьому ж році дисертація була видана окремою книгою під назвою “Галли у епоху Кайя Юлія Цезаря” [4]. У роботі О. І. Георгієвським була поставлена мета зібрати воедино і узагальнити всі матеріали, що характеризують історичне минуле цього народу. Автор спірався на широкий спектр історичних джерел, що вийшли з–під пера античних авторів. Серед них можна виділити праці Цицерона, Страбона. Проте найбільш цінним джерелом сам автор вважав “Записки про галльську війну” Ю. Цезаря, які називав “одним з найбільших історичних творів давнини” [4, с. X]. Крім того, він зазначав, що на самого Ю. Цезаря “Франція має повне право дивитися як на першого свого історика” [4, с. 501]. О. І. Георгієвський представив аналіз всіх наявних на той період праць, які розглядали історію Галлії. Серед французьких авторів їм були виділені роботи Ф. Гізо і А. де Токвілля [4, с. I]. Необхідно відзначити, що дисертація відрізнялася продуманою і чіткою структурою.

У своєму дослідженні автор проаналізував три найбільш поширені версії походження галлів. При цьому він зазначав, що найбільше підтримує теорію, за якою племена белгів “були зарейнськими кельтами, одноплемінниками галлів” [4, с. 36]. У праці О. І. Георгієвського містився серйозний, хоч і спірний аналіз етнічного походження і зв’язку між белгами, галлами, германцями і кельтами. На його думку, племена кельтів і германців представляли собою споріднені народи, хоча за часів Ю. Цезаря вони істотно відрізнялися один від одного своїм суспільним і політичним побутом. Необхідно відзначити, що в його роботі, окрім власне історичних досліджень, велику увагу приділено і філологічним проблемам, зокрема фонетиці галльської мови, а також її впливу на формування французької мови. Докладним чином був вивчений автором і пантеон галльських богів. Причому їм були досліджені не тільки обряди їх вшанування, а й проводилися паралелі з аналогічними культурами в інших народів. О. І. Георгієвський відзначав, що вивчення вірувань стародавніх галлів у зв’язку з мізерністю письмових свідочств могло бути зроблено тільки у порівнянні з німецькою міфологією. Нерідко богів галльського пантеону він порівнював з богами

Стародавньої Греції або Риму. На підставі свідчень древніх авторів, народних повір'їв, записаних єпископом Агобардом в IX ст., а також валлійських та ірландських міфів, О. І. Георгієвський реконструював уявлення стародавніх галлів про переселення душ. Згідно з їхніми віруваннями, душі померлих потрапляли в інший захмарний світ, який носив ім'я Магонім, продовжували там жити колишнім земним життям. Вони могли проникати на землю у вигляді різних явищ природи, могли знову відроджуватися, вселяючись в новонароджених [4, с. 507]. Необхідно відзначити, що вивчення питань, пов'язаних з релігією стародавніх галлів, і у сучасних істориків пов'язане з рядом складних проблем [12, с. 207]. Тим не менш, в роботі О. І. Георгієвського не тільки був відтворений пантеон кельтських богів, але і вивчено питання про їх уявлення про потойбічний світ. Крім того, відзначимо, що трактування цих питань автором дуже близьке до трактування сучасних істориків.

У своїй праці автор приділяв серйозну увагу вивченню інституту друїдизма і його впливу на подальший історичний розвиток Галлії. На його думку, друїди не були чернечим орденом, тому що могли мати сім'ю. Не можна було вважати їх і кастою, тому що доступ в їх середовище був відкритий для всіх вільних, з-поміж яких ними набиралися учні. Ці учні підлягали контролю не тільки з боку своїх вчителів, але і зборів друїдів. Спільноти друїдів ділилися на кілька ступенів і визнавали вищу владу одного старшого друїда. О. І. Георгієвський, спираючись на нечисленні писемні джерела, передбачав також, що барди входили до складу класу друїдів, будучи одним з нижчих його ступенів. Барди дуже часто жили в знатних будинках, займали посади радників або наставників дітей [4, с. 508]. У роботі О. І. Георгієвського докладно був описаний процес навчання бардів та їх обряди. Необхідно відзначити, що сучасна історична наука визнає той факт, що барди і друїди склали єдиний соціальний шар у древніх кельтів [7, с. 177]. Таким чином, систему жрецької організації кельтів, наведену в роботі О. І. Георгієвського, можна вважати цілком сучасною.

З наукової точки зору мають інтерес і дослідження О. І. Георгієвського, присвячені існуючому в галлів класу друїдесс. Автор відзначав, що "галли допускали діяльну участь жінок у своїх священнодіяннях..." [4, с. 193]. Як правило, ними ставали дружини і дочки друїдів, а в епоху Ю. Цезаря друїдесси були переважно гадалками [4, с. 194]. Говорячи про значення друїдизма, О. І. Георгієвський відзначав, що друїди були не тільки охоронцями і тлумачами релігійних вірувань народу. Вони розвинули своє віровчення, де велику роль грали знання астрономічні, медичні, якими володіли виключно друїди. Ці знання у віршованій формі вони передавали своїм послідовникам. О. І. Георгієвський відзначав: "У цьому відношенні галли нагадують собою цивілізовані народи Сходу, і наряд чи стояли на нижчому порівняно з ними рівні" [4, с. 195]. Серйозну роль грали друїди і в політиці. Вони були привілейованим класом і мали великий вплив на общинні справи і судову владу. Особливо це стосувалося кримінальних справ, тому що кара злочинців була релігійним актом [4, с. 289]. Крім того,

авторитет друїдів підтримувався правом відлучати від священнодійств як окремих осіб, так і цілих колін Галлії. О. І. Георгієвський вважав, що саме їхня влада була вирішальним фактором, який об'єднував Галлію. Автор підкреслював і ще одну позитивну сторону розвитку друїдизма у галлів. На його думку, саме завдяки схильності до розумової праці, сильно розвинутої під впливом друїдизма, галли легко і швидко засвоїли норми греко-римської цивілізації.

Безперечний внесок О. І. Георгієвського і у вивчення питань, пов'язаних з культурою стародавніх галлів. Дуже близькими до сучасних можуть вважатися його судження про календар цього народу [7, с. 146]. Автор приділяв особливу увагу питанню про розвиток міст в Галлії, спростовуючи думку дослідників, які вважали, що місцеві жителі ховалися в містах тільки у разі військової небезпеки. О. І. Георгієвський підкреслював, що в "містах Галлії за часів Цезаря було вже більш-менш значне постійне населення, яке у випадку воєнних небезпек надзвичайно збільшувалося" [4, с. 244]. При цьому він зазначав, що вище галльське суспільство замість життя в містах віддавало перевагу сільським поселенням [4, с. 508–509]. Таке судження повністю узгоджується з сучасними дослідженнями в області урбанізації Галлії до римського завоювання [11, с. 145–147]. О. І. Георгієвський на підставі вивчення історичних джерел висунув припущення, що населення Галлії становило близько 2 мільйонів чоловік. "В усякому разі, Галлія належала до числа добре населених країн стародавнього світу, незважаючи на безперервні війни", – писав він [4, с. 227].

Вивчаючи економічний розвиток Галлії, О. І. Георгієвський відзначав успішний розвиток сільського господарства, підкреслюючи, що до римського завоювання сільськогосподарські роботи в галлів виконувалися переважно жінками. Автор відзначав факт успішного розвитку в галлів скотарства, а на галльському узбережжі Середземного моря – виноградарства і виноробства, досвід якого був перейнятий у греків. Підкреслював дисертант і успіхи галлів в області гірських промислів і в металургійному виробництві. Крім того, він зазначав, що "в кораблебудуванні і в мореплаванні вони були найближчими попередниками нових європейських народів" [4, с. 508].

Вивчаючи політичний лад древніх галлів у епоху Ю. Цезаря, автор прийшов до висновку, що їхнє суспільство бурхливо розвивалось. Про це свідчили, на його думку, панування світської і духовної аристократії, а також той факт, що "політичною одиницею було не місто, а ціла область, яка з'єднувала міські та сільські класи" [4, с. 510–511]. Не оминув дисертант увагою питання про соціальну диференціацію галльського суспільства, зосередившись переважно на структурі державної влади. Підводячи підсумок і оцінюючи успіхи галлів в галузі політичного устрою, О. І. Георгієвський тим не менш зазначав, що галлам не вдалося створити міцні форми державного побуту [4, с. 305–306].

О. І. Георгієвським були ґрунтовно вивчені причини та процес завоювання Галлії військами Ю. Цезаря. У його роботі наведена періодизація, в якій він виділив три етапи завоювання цих територій. Автор докладно

вивчив структуру галльського війська і тактику ведення ним бойових дій. Серед причин поразки, яку завдав галлам Ю. Цезар, О. І. Георгієвський головною причиною вважав відсутність досвіду ведення великих і тривалих військових кампаній [4, с. 478]. У той же час автор підкреслював особливу роль політики, що проводилася Ю. Цезарем стосовно галльського суспільства, яка приводила до розбрату всередині численних галльських племен [4, с. 260]. Вміло було використано і прагнення галльської аристократії придбати римське громадянство. Цей факт, на думку автора, також сприяв швидкому засвоєнню в Галлії римських звичаїв, мови та освіти. Римляни охоче використовували військову силу галльських племен проти германців. Це, у свою чергу, забезпечило Галлії більш почесне і впливове становище порівняно з іншими римськими провінціями [4, с. 521].

Серйозну увагу в роботі було приділено наслідкам завоювання. Досліджуючи історію поширення в середовищі галлів християнського віровчення, О. І. Георгієвський зазначив цілий ряд цікавих особливостей. Перш за все він стверджував, що поширення християнства в Галлії йшло більш повільними темпами, ніж в інших провінціях, через численність прихильників друїдизму. Проте, коли ця релігія вже набула деякого поширення серед галлів, звичаї шанування друїдів в суспільстві призвели до особливо сильного впливу християнського духовенства [4, с. 522]. О. І. Георгієвський відзначав, що незважаючи на величезний вплив римського панування в Галлії, в ній збереглися не тільки відмітні риси національного характеру галлів, а й суттєві особливості побуту [4, с. 522]. О. І. Георгієвський був переконаний, що ні римське, ні франкське завоювання, ні навіть саме християнство не зруйнували особливостей галльського етнічного характеру. У своїй роботі він зазначав: “Якщо питання про походження феодалізму і лицарства переважно з галльських елементів може вважатись ще спірним питанням... то сама франкська національність, безсумнівно, виробилася майже виключно з галльської” [4, с. 501]. Зазначимо, що думка про значний вплив галльської спадщини на сучасний європейський культурний простір є визнаною в історичній науці. При цьому підкреслимо той факт, що праця О. І. Георгієвського що розглядається була одним з перших фундаментальних досліджень історії галльської цивілізації в російській історичній науці [2, с. 195–196].

Однак слід зазначити і деякі недоліки даного дослідження. Посилання автора на античні письмові джерела і недостатньо критичний підхід до них часто ставиться в докір авторові сучасними дослідниками, піддається критиці неувага автора до археологічних джерел [11, с. 27–28]. Ці зауваження цілком виправдані. У той же час підкреслимо, що О. І. Георгієвський неодноразово зіставляв факти, події та описи соціально-політичного та культурно-побутового характеру життя галлів, що зустрічалися у стародавніх авторів, прагнучи вибрати, на його думку, найбільш достовірні. Із доступних йому матеріальних джерел О. І. Георгієвський використовував монети, опис яких має місце в його роботі.

Спірним є висновок О. І. Георгієвського про початкове розселення галлів на території між течіями

річок Марни і Сени [4, с. 355]. Автор дійсно згадував про територію Франції, проте підкреслював, що “яким шляхом проникли кельти в ці свої межі, це питання абсолютно нерозв’язне” [4, с. 356]. Таким чином, не претендуючи на остаточну істину, він надавав можливість подальшого дослідження цього питання історикам майбутнього. Більшість сучасних авторів праць кельтської історії вважає територію Німеччини [11, с. 46].

Отже, значення однієї з головних історичних праць О. І. Георгієвського під назвою “Галли у епоху Кайя Юлія Цезаря” полягає в тому, що ця робота є першим серйозним дослідженням галльської цивілізації в історичній науці часів Російської імперії. Варто відзначити, що ця робота, виконана в руслі історичного позитивізму, являє собою зразок прискіпливого вивчення конкретного історичного матеріалу. Вона наочно демонструє рівень наукових досягнень свого часу і напрямки розвитку історичної науки в другій половині XIX ст. Звичайно, з точки зору сучасної науки далеко не всі висновки і підходи О. І. Георгієвського рівноцінні і витримали перевірку часом. Але, варто підкреслити, що багато положень його наукових поглядів вплинули на проблематику та зміст праць майбутніх поколінь дослідників. Вони отримали подальший розвиток, стали, згодом, темами окремих наукових досліджень. Слід відзначити, що основні твердження автора про особливості суспільно-політичного і культурного розвитку Галії і досі не втратили наукової цінності. З цієї точки зору праця О. І. Георгієвського “Галли у епоху Кайя Юлія Цезаря” представляє інтерес для формування нової теоретико-методологічної бази української історичної науки.

#### Список використаних джерел

1. Алешинцев И. А. История гимназического образования в России (XVIII–XIX в.) / Иван Александрович Алешинцев. – СПб. : Издание О. Богдановой, 1912. – 362 с.
2. Бузескул В. П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX в. / Владислав Петрович Бузескул. – Л.: Изд-во Академии Наук, 1931. – Ч. 2. – 223 с.
3. Ганелин Ш. И. Очерки по истории средней школы в России 2-ой половины XIX в. / Шолом Израилевич Ганелин. – М.: Учпедгиз, 1954. – 304 с.
4. Георгиевский А. И. Галлы в эпоху Кайя Юлия Цезаря / Александр Иванович Георгиевский. – М.: В университетской типографии (Каткова и Ко), 1865. – 255 с.
5. Днепров Э. Д. Самообразование и народное образование в пореформенной России / Э. Д. Днепров // Школа и педагогическая мысль России периода двух буржуазных революций. – М.: изд-во АПН СССР, 1984. – С. 49–96.
6. Из воспоминаний А. И. Георгиевского / А. И. Георгиевский // Литературное наследство. Ф. И. Тютчев – Т.97: В 2-х кн. – Кн. 2. [Отв. ред. С. А. Макашин, К. В. Пигарев, Т. Г. Динесман; предисловие Г. Г. Елизаветиной; публикация К. В. Пигарева]. – М.: Наука, 1989. – С. 104–163.
7. Казакевич Г. М. Кельти: традиційна культура та соціальні інститути / Геннадій Михайлович Казакевич. – К.: Фітосоціоцентр, 2006. – 258 с.
8. Летопись общества с 14 ноября 1852 по 14 ноября 1859 года // Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса: Городская типография, 1858. – Т. 4. – С. 391–494.
9. Смирнов В. З. Реформа начальной и средней школы в 60 годы XIX века / Василий Захарович Смирнов. – М.: Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1954. – 312 с.
10. Ф.44. Ришельевский лицей 1818–1865. – Оп. 3. – Д.26. О выдаче наличных денег адъюнкту лицея А. И. Георгиевскому денежного пособия (400 р.) на поездку в Москву для окончания в тамошнем университете испытания на степень Магистра, а так же для напечатания и защиты диссертации, 1860 г. – 4 л.

11. Широкова Н. С. Древние кельты на рубеже старой и новой эры / Наталья Сергеевна Широкова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – 219 с.
12. Широкова Н. С. Культура древних кельтов и нордическая традиция античности / Наталья Сергеевна Широкова. – СПб.: Евразия, 2000. – 351 с.
13. Шмидт Е. К. История средних учебных заведений в России / Е. К. Шмидт // Журнал министерства народного просвещения. – 1878. – Ч. 198. – С. 529–560.

## References

1. Aleshintsev I. A. Istoriya gimnazicheskogo obrazovaniya v Rossii (XVIII–XIX v.) / Ivan Aleksandrovich Aleshintsev. – SPb.: Izdanie O.Bogdanovoy, 1912. – 362 s.
2. Buzeskul V. P. Vseobshchaya istoriya i ee predstaviteli v Rossii v XIX i nachale XX v. / Vladislav Petrovich Buzeskul. – L.: Izd-vo Akademii Nauk, 1931. – Ch.2. – 223 s.
3. Ganelin Sh. I. Ocherki po istorii sredney shkoly v Rossii 2–oy poloviny XIX v. / Sholom Izrailevich Ganelin. – M.: Uchpedgiz, 1954. – 304 s.
4. Georgievskiy A. I. Gallyi v epohu Kayya Yuliya Tsezarya / Aleksandr Ivanovich Georgievskiy. – M.: V universitetskoj tipografii (Katkova i Ko), 1865. – 525 s.
5. Dneprov E. D. Samoderzhavie i narodnoe obrazovanie v poreformennoy Rossii / E. D. Dneprov // Shkola i pedagogicheskaya mysl Rossii perioda dvuh burzhuznykh revolyutsiy. – M.: izd-vo APN SSSR, 1984. – S. 49–96.
6. Iz vospominaniy A. I. Georgievskogo / A. I. Georgievskiy // Literaturnoe nasledstvo. F. I. Tyutchev – T.97: V 2–h kn. – Kn.2. [Otv. red. S. A. Makashin, K. V. Pigarev, T. G. Dinesman; predislovie G. G. Elizavetinoj; publikatsiya K. V. Pigareva]. – M.: Nauka, 1989. – S. 104–163.
7. Kazakevich G. M. Kelti: traditsiynaya kultura ta sotsialni instituti / Gennadiy Mihaylovich Kazakevich. – K.: Fitosotsiotsentr, 2006. – 258 s.
8. Letopis obschestva s 14 noyabrya 1852 po 14 noyabrya 1859 goda // Zapiski Odesskogo obschestva istorii i drevnostey. – Odessa: Gorodskaya tipografiya, 1858. – T.4. – S. 391–494.
9. Smirnov V. Z. Reforma nachalnoy i sredney shkoly v 60 gody XIX veka / Vasiliy Zaharovich Smirnov. – M.: Izd-vo Akademii pedagogicheskikh nauk RSFSR, 1954. – 312 s.
10. F.44. Rishlevskiy litsей 1818–1865. – Op. 3. – D.26. O vyidache nalichnykh deneg adyunktу litseyа A. I. Georgievskomu denezhnogo posobiya (400 r.) na poezdку v Moskvu dlya okonchaniya v tamoshnem universitete ispyitaniya na stepen Magistra, a tak zhe dlya napechataniya i zaschityi dissertatsii, 1860 g. – 4 l.
11. Широкова Н. С. Древние кельты на рубеже старой и новой эры / Наталья Сергеевна Широкова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – 219 с.
12. Широкова Н. С. Культура древних кельтов и нордическая традиция античности / Наталья Сергеевна Широкова. – СПб.: Евразия, 2000. – 351 с.
13. Шмидт Е. К. История средних учебных заведений в России / Е. К. Шмидт // Журнал министерства народного просвещения. – 1878. – Ч. 198. – С. 529–560.

*Lihachova O. E., docent of the Department of World History and methodology of science of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy, candidate of historical Sciences (Ukraine, Odessa), dagazdagaz@rambler.ru*

## O. I. Georgievskiy and the study of the historical development of Gaul

*Analyzed historical views of O. I. Georgievskiy, who was a teacher of Richelieu Lyceum, scientist, writer, and reformer of the education system 60–80s of the XIX century in the Russian Empire. Discusses his contribution to the study of Gallic civilization in the era of the conquest of these territories by Rome. The aim of the article is to clarify the historical perspectives of O. I. Georgievskiy on problems of development of Gaul, which were described in his work “the Gauls in the era Gaius Julius Caesar”. It is found that in the main historical work of O. I. Georgievskiy called “Galls in the era Gaius Julius Caesar” reflected the author’s views on a wide range of socio-economic, political and cultural development Gallic society. The author has deeply analyzed the written historical sources, provided a complete characterization of the research that existed at that time, presented a comprehensive picture of the development of Gaul. Despite the fact that some claims of this work has not stood the test of time, its main provisions remain relevant today.*

**Keywords:** Gallium, Rome, Gaius Julius Caesar, historical research.

*Lihachova O. E., kandidat istoricheskikh nauk, docent kafedry vseмирной истории и методологии науки, Южноукраинский национальный педагогический университет им. К. Д. Ушинского (Украина, Одесса), dagazdagaz@rambler.ru*

## A. I. Georgievskiy and the study of the historical development of Gaul

*Анализируются исторические взгляды А. И. Георгиевского – преподавателя Рижского лицея, ученого, публициста и реформатора системы образования 60–80 гг. XIX ст. в Российской империи. Рассматривается его вклад в исследование галльской цивилизации в эпоху завоевания этих территорий Римом. Целью статьи является выяснение исторических взглядов А. И. Георгиевского на проблемы развития Галлии, которые были изложены в его работе “Галлы в эпоху Кая Юлия Цезаря”. Выяснено, что в основном историческом труде А. И. Георгиевского под названием “Галлы в эпоху Кая Юлия Цезаря” отразились взгляды автора по широкому кругу проблем социально-экономического, политического и культурного развития галльского общества. Автор глубоко изучил письменные исторические источники, проанализировал научные исследования, которые существовали на то время, представил комплексную картину развития Галлии. Несмотря на тот факт, что некоторые утверждения этой работы не выдержали испытания временем, основные ее положения остаются актуальными и сегодня.*

**Ключевые слова:** Галлия, Рим, Гай Юлий Цезарь, историческое исследование.

\* \* \*

УДК 929: 94 (44) Кольбер

Саранов С. В.

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна, Луганськ), gileya.org.ua@gmail.com

**Політика Ж.-Б. Кольбера (1619 – 1683 рр.)  
У СЕРЕДЗЕМНОМОРЬСЬКОМУ МАГРИБІ:  
ДОСВІД КРИТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ**

*У статті розкривається політика Франції часу Ж.-Б. Кольбера (1619 – 1683 рр.) у середземноморському Магрибі. Засновуючись на широкій джерельній базі, автор розглядає фактори, що впливали на формування цієї політики, показує пріоритетний характер європейського вектору зовнішньої політики французького абсолютизму. Так, показано, що військовий тиск на регентства Північної Африки з боку короля Франції передувався зі спробами перевести взаємини у договірний процес. Останнє було пов'язано зі складним характером взаємин французів з Османською імперією, першочерговим значенням Леванту, тривалим протистоянням з англійцями в середземноморському регіоні.*

**Ключові слова:** Франція, Північна Африка, Кольбер, французький абсолютизм, зовнішня політика, колоніальна політика.

**Актуальний характер дослідження  
середземноморської політики французів XVII ст.  
Історіографічні аспекти питання**

В сучасних умовах посилюється інтерес світового співтовариства до актуальних питань розвитку світу, серед яких важливе місце посідає проблема соціально – економічної модернізації, ефективної зовнішньої та внутрішньої політики тощо. Кажуть, що ХХІст. в цьому плані суттєво змінить, вже змінює конфігурацію співвідношення сил між східними країнами та країнами Заходу. Звісно, досить часто при аналізі основних тенденцій світового розвитку пригадуються імена відомих реформаторів, видатних державних діячів, у самому високому сенсі цього слова. Так, ім'я Жана – Багіста Кольбера (1619 – 1683 рр.) справедливо асоціюється з правлінням Короля – Сонця, точніше кажучи, у контексті спроб французького абсолютизму знайти шляхи для подальшого розвитку. Кожне суспільство знаходить з плином часу свої оцінки для реформаторів, залежно від епохи, особистості людини, а зрештою й пера історика, який береться за створення синтетичної картини. Так сталося й з Кольбером. Ім'я